‘एउटा बूढो भ्याइलेन : आशावरीको धुनमा’ सङ्ग्रहका कथामा पात्रविधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर
तह चौंथो सत्रको नेपाली ४८३ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
पानुदत्त रेग्मी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर
काठमाडौँ
२०७३

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तहका शोधार्थी श्री पानुदत्त रेग्मीले **एउटा बूढो भ्वाइलेन : आशावरीको धुनमा सङ्ग्रहका कथामा पात्रविधान** शीर्षकको यो शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार गरिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति २०७३ । ११ । २२

....

प्रा. रमेशप्रसाद भट्टराई

शोधनिर्देशक

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र श्री पानुदत्त रेग्मीले सेमेस्टर प्रणालीअन्तर्गत स्नातकोत्तर चौँथो सत्रमा नेपाली विषयको निर्धारित पाठ्यांश (Nep-४८३)को परिपूर्तिको प्रयोजनका लागि तयार पार्नु भएको **एउटा बूढो भ्वाइलेन : आशावरीको धुनमा सङ्ग्रहका कथामा पात्रविधान** शीर्षकको शोधपत्रलाई मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

(१) **प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम** ....

(विभागीय प्रमुख)

(२) **प्रा. रमेशप्रसाद भट्टराई** ....

(शोधनिर्देशक)

(३) सहप्रा. भरतकुमार भट्टराई ....

(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७३ । १२ । ०३

कृतज्ञताज्ञापन

एउटा बूढो भ्वाइलेन : आशावरीको धुनमा सङ्ग्रहका कथामा पात्रविधान शीर्षकको यो शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, चौँथो सत्रको नेपाली विषयको ४८३ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारेको हुँ । यस शोधपत्रको तयारीका निम्ति निर्देशकका रूपमा कुशल मार्गदर्शन गराउनु हुने आदरणीय शोधनिर्देशक गुरु प्रा. रमेशप्रसाद भट्टराईप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गर्नुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यका लागि बौद्धिक सल्लाह, सुझावका साथै पुस्तकसमेत उपलब्ध गराइदिनुभएका आदरणीय गुरु प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरेप्रति हृदयतः आभारी छु । मेरो अध्ययन कार्यमा हरतरहबाट सहयोग गरी प्रेरणा प्रदान गर्ने पूजनीय पिता नेत्रनारायण रेग्मी, माता डिलकुमारी रेग्मी सम्पूर्ण परिवारजन तथा मान्यजनमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी शोधकार्यका लागि आवश्यक सामग्रीहरूको सङ्कलनकार्यमा सहयोग पुराउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय र वाल्मीकि विद्यापीठको पुस्तकालयप्रति म आभारी छु भने शोधका सिलसिला विभिन्न किसिमले आवश्यक सहयोग पुराउने सहपाठी साथीहरू सन्तोष गौतम, ऋषिराम पौडेल, अर्जुन ढकाल, दिपक फुँयाललगायत प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुराउने सबैलाई हार्दिक धन्यवाद प्रदान गर्दछु । अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रमा समाविष्ट सन्दर्भग्रन्थ एवं लेखरचनाका स्रष्टा एवं सहयोगी सबैमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दै आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म यो शोधपत्र त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

पानुदत्त रेग्मी
क्रमाङ्क : ३८
शैक्षिक वर्ष : ०७०/०७१
स्नातकोत्तर तह चौथो सत्र
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

मिति : २०७३ । ११ । २०

विषयसूची

अध्याय एक : शोधपरिचय १–९

१.१ विषयपरिचय १

१.२ समस्याकथन १

१.३ शोधको उद्देश्य २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोधको औचित्य ७

१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन ८

१.७ अध्ययनविधि ८

१.७.१ सामग्री सङ्कलनकार्य ८

१.७.२ सैद्धान्तिक ढाँचा ८

१.८ शोधपत्रको सम्भावित रूपरेखा ९

अध्याय दुई : पात्रविधानको सैद्धान्तिक परिचय १०–२४

२.१ परिचय/पृष्ठभूमि १०

२.२ पात्र शब्दको परिचय ११

२.३ पात्रको परिभाषा १२

२.४ कथामा पात्रको स्थान र महत्त्व १५

२.५ कथामा पात्रविधान १६

२.६ पात्रको चरित्रचित्रण १६

२.६.१ कथनात्मक वा प्रत्यक्ष विधि १७

२.६.२ प्रदर्शनात्मक वा अप्रत्यक्ष विधि १७

२.७ पात्रको वर्गीकरण १८

२.७.१ लिङ्गको आधारमा २०

२.७.२ कार्यको आधारमा २१

२.७.३ प्रवृत्तिको आधारमा २१

२.७.४ स्वभावको आधारमा २२
२.७.५ जीवनचेतनाको आधारमा २२
२.७.६ आसन्नताको आधारमा २२
२.७.७ आबद्धताको आधारमा २३
२.८ निष्कर्ष २३

अध्याय तीन : एउटा बूढो भ्वाइलेन : आशावरीको धुनमा कथासङ्ग्रहका पात्रहरूको विश्लेषण २५–७९

३.१ 'एउटा बूढो बकैनाको रूख' कथामा पात्रविधान २५
३.१.१ 'एउटा बूढो बकैनाको रूख' कथाको सामान्य परिचय २५
३.१.२ 'एउटा बूढो बकैनाको रूख' कथामा पात्रहरूको प्रयोग २६
३.१.३ 'एउटा बूढो बकैनाको रूख' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण २६
३.१.३.१ मपात्र २६
३.१.३.२ मपात्रको बाबु २८
३.१.३.३ अन्य पात्र २९
३.२ 'मेरी सानी भतिजी प्रतिमा' कथामा पात्रविधान २९
३.२.१ 'मेरी सानी भतिजी प्रतिमा' कथाको सामान्य परिचय २९
३.२.२ 'मेरी सानी भतिजी प्रतिमा' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ३०
३.२.३ 'मेरी सानी भतिजी प्रतिमा' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ३१
३.२.३.१ मपात्र ३१
३.२.३.२ प्रतिमा ३२
३.२.३.३ प्रतिमाकी आमा ३३
३.२.३.४ अन्यपात्र ३४
३.३ 'फुटपाथ मिनिस्टर्स' कथामा पात्रविधान ३४
३.३.१ 'फुटपाथ मिनिस्टर्स' कथाको सामान्य परिचय ३४
३.३.२ 'फुटपाथ मिनिस्टर्स' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ३५
३.३.३ 'फुटपाथ मिनिस्टर्स' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ३६
३.३.३.१ गोरे ३६

३.३.३.२ टिकी ३७

३.३.३.३ जघने ३८

३.३.३.४ अन्य पात्र ३९

३.४ 'एउटा बूढो भ्वाइलेन : आशावरीको धुनमा' कथामा पात्रविधान ४०

३.४.१ 'एउटा बूढो भ्वाइलेन : आशावरीको धुनमा' कथाको सामान्य परिचय ४०

३.४.२ 'एउटा बूढो भ्वाइलेन : आशावरीको धुनमा' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ४१

३.४.३ 'एउटा बूढो भ्वाइलेन : आशावरीको धुनमा' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण ४१

३.४.३.१ लुरे ४१

३.४.३.२ कोइली ४३

३.४.३.३ सुब्बा बाजे ४४

३.४.३.४ अन्य पात्र ४५

३.५ 'स्वाँ ना, बाज्या' कथामा पात्रविधान ४५

३.५.१ 'स्वाँ ना, बाज्या' कथाको सामान्य परिचय ४५

३.५.२ 'स्वाँ ना, बाज्या' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ४६

३.५.३ 'स्वाँ ना, बाज्या' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ४७

३.५.३.१ केटी ४७

३.५.३.२ मपात्र ४८

३.५.३.३ बूढाबा ४९

३.५.३.४ ड्राइभर ५०

३.५.३.५ अन्य पात्र ५१

३.६ 'एउटा पग्लिँदै गएको इस्पातको ढिका' कथामा पात्रविधान ५१

३.६.१ 'एउटा पग्लिँदै गएको इस्पातको ढिका' कथाको सामान्य परिचय ५१

३.६.२ 'एउटा पग्लिँदै गएको इस्पातको ढिका' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ५२

३.६.३ 'एउटा पग्लिँदै गएको इस्पातको ढिका' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ५२

३.६.३.१ जनार्दन ५२

३.६.३.२ सुष्मा ५४

३.६.३.३ रुक्मिणी ५५

३.६.३.४ जीते ५६

३.६.३.५ अन्य पात्र ५७
३.७ 'एउटा फूलदानभित्रको रोमान्स' कथामा पात्रविधान ५७
३.७.१ 'एउटा फूलदानभित्रको रोमान्स' कथाको सामान्य परिचय ५७
३.७.२ 'एउटा फूलदानभित्रको रोमान्स' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ५८
३.७.३ 'एउटा फूलदानभित्रको रोमान्स' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ५८
३.७.३.१ ऊ पात्र ५८
३.७.३.२ ऊ पात्रकी श्रीमती ५९
३.७.३.३ अन्य पात्र ६०
३.८ 'चिनियाँ माटोको कपभित्र छचल्किएको जून' कथामा पात्रविधान ६१
३.८.१ 'चिनियाँ माटोको कपभित्र छचल्किएको जून' कथाको सामान्य परिचय ६१
३.८.२ 'चिनियाँ माटोको कपभित्र छचल्किएको जून' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ६१
३.८.३ 'चिनियाँ माटोको कपभित्र छचल्किएको जून' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ६२
३.८.३.१ गोरे ६२
३.८.३.२ कमलावती ६३
३.८.३.३ अधबैंसे आइमाई ६४
३.८.३.४ अन्य पात्र ६५
३.९ 'पशुपतिनाथको छाया-दर्शन' कथामा पात्रविधान ६५
३.९.१ 'पशुपतिनाथको छाया-दर्शन' कथाको सामान्य परिचय ६५
३.९.२ 'पशुपतिनाथको छाया-दर्शन' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ६६
३.९.३ 'पशुपतिनाथको छाया-दर्शन' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ६७
३.९.३.१ मपात्र ६७
३.९.३.२ सुसे ६८
३.९.३.३ श्रीमती ६८
३.९.३.४ अन्य पात्र ६९
३.१० 'बिरानको व्यथा-गीत' कथामा पात्रविधान ७०
३.१०.१ 'बिरानको व्यथा-गीत' कथाको सामान्य परिचय ७०
३.१०.२ 'बिरानको व्यथा-गीत' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ७०

३.१०.३ 'बिरानको व्यथा-गीत' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ७१

३.१०.३.१ काजी रणवीर सिंह ७१

३.१०.३.२ जेठी श्रीमती ७२

३.१०.३.३ कान्छी श्रीमती ७३

३.१०.३.४ अन्य पात्र ७४

३.११ 'मानिस : ढलोटे घण्टी र एउटा मामुली कुरा' कथामा पात्रविधान ७४

३.११.१ 'मानिस : ढलोटे घण्टी र एउटा मामुली कुरा' कथाको सामान्य परिचय ७४

३.११.२ 'मानिस : ढलोटे घण्टी र एउटा मामुली कुरा' कथामा पात्रहरूको प्रयोग ७५

३.११.३ 'मानिस : ढलोटे घण्टी र एउटा मामुली कुरा' कथाका मुख्य पात्रहरूको विश्लेषण ७६

३.११.३.१ गजाधर ७६

३.११.३.२ गजाधरकी श्रीमती ७७

३.११.३.३ अन्य पात्र ७८

३.१२ निष्कर्ष ७९

अध्याय चार : सारांश तथा निष्कर्ष **८०-८३**

४.१ सारांश ८०

४.२ निष्कर्ष ८१

सन्दर्भ सामग्रीसूची **८४-८७**

चिह्न तथा सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

अनु.	अनुवादक
डा.	डाक्टर
ने.प्र.प्र	नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान
ने.बृ.श	नेपाली बृहत शब्दकोश
पृ.	पृष्ठ
प्रा.	प्राध्यापक
वि.सं.	विक्रम संवत्
संस्क	संस्करण
/	अथवा, वा
...	केही अंश छाडिएको